

Entrevista a Massimo Borghessi

«S'han de cercar totes les vies possibles per superar el xoc de civilitzacions»

David Armendáriz
Institut d'Antropologia i
Ètica, Universitat de
Navarra

En el nostre món global, colpejat per greus conflictes, la cultura ha de jugar un paper molt important en el camí de la pau. «Per trobar una base de convivència es requereix un diàleg religiós, però també filosòfic i cultural», recorda Massimo Borghessi, director de la Càtedra Bonaventuriana de Roma.

En aquesta entrevista, s'aprofundeix en alguns aspectes de la secularització de la cultura actual, tema de la ponència del professor Borghessi al Vè Simposi Internacional Fe Cristiana i Cultura Contemporània de la Universitat de Navarra. Massimo Borghessi és professor de filosofia teòrica i de filosofia de la religió a la Universitat de Perugia. És director de la Càtedra Bonaventuriana en la Pontifícia Universitat Sant Bonaventura de Roma i membre del Comitè de Redacció de la revista "Il nuovo Areopago". D'entre les seves publicacions, destaca *La figura de Crist a Hegel* i *Postmodernitat y cristianisme*.

Vam celebrar els 25 anys de pontificat de Joan Pau II. En quin mesura li sembla que ha influït aquest pontificat en el pensament cristià contemporani?

El professor
Massimo Borghessi.

Diria que la intervenció més significativa del Sant Pare per a la cultura cristiana ha estat l'encíclica *Fides et ratio*, que ha apel·lat a l'harmonia entre fe i raó, en un temps en el qual el cristianisme ha oblidat amb freqüència la relació amb la raó, prevalent corrents del tipus fideïsta o sentimentals i, per això, ha recordat la gran tradició cristiana, que sempre ha vist en la trobada de fe i raó, entre allò natural i allò sobrenatural, el cor del cristianisme, que és l'Encarnació del Verb. Els elements que Joan Pau II subratlla a *Fides et ratio* revaloren també el millor del pensament contemporani del segle XX, per exemple totes aquelles parts de l'encíclica que destaquen la dimensió experiencial en el procés del coneixement.

Un dels reptes que Joan Pau II planteja a l'Església és la necessitat d'un ecumenisme no tan sols entre les esglésies cristianes, sinó un diàleg interreligiós. Mentrestant, altres parlen de xoc de civilitzacions, fet que d'altra banda sembla evident, entre Europa, Amèrica i el món islàmic. En quina mesura creu que l'anomenat "xoc", o, almenys, "aïllament" de civilitzacions pot ser un obstacle per aquest "macroecumenisme"?

Aquesta és una paradoxa de la situació actual. Després de 1989, amb la caiguda del mur de Berlín, amb la desaparició del marxisme, s'esperava un món més unit, però ens trobem amb un món en guerra, amb una lluita entre civilitzacions. La profecia del llibre de Huntington sobre el xoc de civilitzacions, sorgida de la contraposició entre capitalisme i comunisme, és el que s'ha esdevingut. És cert que hi ha components molt forts, sobretot en el món islàmic, que tendeixen a una radicalització de l'enfrontament entre la civilització islàmica i la civilització cristiana.

Crec que la tasca actual, que és el que el Sant Pare vol dir, és la de tractar de trobar totes les vies possibles per superar aquest xoc, aïllar cada vegada més el fonamentalisme i trobar vies de diàleg, no només entre la religió cristiana i la musulmana, sinó també entre la cultura que neix a Occident a partir del cristianisme i la cultura d'aquests pobles. Es requereix un diàleg religiós, però també filosòfic i cultural, per trobar una base de convivència i respecte mutu, que em sembla en aquest moment la qüestió política i cultural més important.

En la seva recent Carta a Europa, Joan Pau II ha subratllat una idea que ja expressava en la Carta als artistes: «L'Església necessita de l'art per fer perceptible i fascinant el misteri de Crist». Quin paper li sembla que pot tenir l'art en la cultura actual com a potència regeneradora de la religiositat en l'home?

Vivim en una cultura d'imatges, i allò estètic té avui un significat molt gran. L'Església i el cristianisme han de retrobar el valor de la dimensió estètica. Aquest és un diàleg que s'ha interromput des d'almenys, fa tres segles. La bellesa és un moment essencial en la manifestació de la veritat i d'allò positiu del fet cristià.

Vivim en una societat estètica i el gran perill és que el mateix cristià es converteixi en un fenomen estètic, com a part de la gran societat-espectacle, i es converteixi en un esdeveniment

Es requereix un diàleg religiós, però també filosòfic i cultural, per trobar una base de convivència i respecte mutu, que em sembla en aquest moment la qüestió política i cultural més important.

teatral. Aquest esteticisme del cristianisme és el que s'ha d'evitar. El cristianisme és manifestació, és revelació, i això indica que té una rellevància estètica. Si el Verb s'ha fet carn, això significa que és propi del cristianisme el fet de manifestar-se, tenir la seva visibilitat en el món. En un moment com aquest, el cristianisme es val i valora tot allò que en el món hi ha de bonic per poder comunicar aquest adveniment de bellesa que és, segurament, el pensament cristià. Quan opera d'aquesta manera, evita tota reducció estètica i teatral de la fe.

Juntament amb la secularització de la cultura, hi ha un problema, potser més difús però més nociu, que és la secularització del cristianisme. Això es dona, segons molts, en la pretensió d'introduir en l'Església la democràcia, la qual es considera com la base de tota societat. L'Església com a societat jeràrquica no s'entén en aquest context. És la jerarquia eclesiàstica que- com oposat a la democràcia i a la igualtat de tots els homes?

Hi ha una manera ideològica d'afrontar aquest problema de la democràcia en l'Església, que és el més manifest. Però també hi ha una manera eclesial de solucionar aquest problema, que suposaria una major col·legialitat en les decisions en l'àmbit eclesial, i també una major valorització dels carismes en l'interior de tot el poble cristià. Aquesta seria també una manera d'abordar la relació entre masculinitat i feminitat en l'Església. Es pot revalorar el lloc de la dona en la comunitat eclesial sense que, necessàriament, les dones es facin sacerdots. S'hauria de distingir entre el nivell institucional i el nivell carismàtic i de servei en l'àmbit eclesial. Moltes dificultats serien, d'aquesta manera, superades si hi hagués una major unitat dels carismes.

Hi ha una manera eclesial de solucionar el problema de la democràcia a l'Església, que suposaria una major col·legialitat en les decisions en l'àmbit eclesial, i també una major valorització dels carismes en l'interior de tot el poble cristià.

D'altra banda, succeeix amb freqüència que els bisbes són poc pastors i més homes de cùria, i aquesta llunyania dels bisbes del poble cristià és un dels problemes de l'Església contemporània. Dit això, em sembla que el problema de la secularització operada en els últims 20 o 30 anys en l'Església, ha consistit per sobre de tot en una naturalització de la gràcia, de les virtuts espirituals, de la novetat de la caritat; tot allò que depèn de l'acció de l'esperit ha estat d'alguna manera, secularitzat, humanitzat i reduït a una propietat del fer moral de l'home. D'aquesta manera, s'ha reduït el cristianisme a una doctrina moral, i gran part del cristianisme contemporani parla només un llenguatge moral, però no aconsegueix explicar aquesta doctrina de l'home nou que subratlla el Sant Pare.

Al mateix temps, quan el cristianisme s'introdueix en la democràcia d'una manera explícita, com succeeix en la "democràcia cristiana", sembla ser un experiment que no acaba de reeixir; almenys a alguns països. A què creu que és degut?

A Itàlia, la veritat, ha funcionat molt bé. Amb limitacions, però positivament: ha garantit la llibertat, el benestar econòmic i la pau social. Per això no diria que el cristianisme amb la seva relació amb la democràcia hagi fracassat, sinó que a Europa des de 1945, penso principalment en Itàlia i Alemanya, ha estat en l'origen d'un procés de cohesió i unitat europea que es continua perseguint avui. Veig l'aportació del cristianisme a la llibertat contemporània i al procés democràtic com quelcom essencial, encara que en alguns partits d'orientació cristiana aquesta coherència cristiana s'hagi perdut. El cristianisme té una sensibilitat tan particular per la persona, pels seus drets, les seves llibertats, per l'autonomia de la societat civil respecte a l'Estat, pels límits de la invasió de l'Estat en l'esfera personal, que la doctrina que l'Església ha codificat en els últims cent anys es revela avui preciosíssima per a la convivència democràtica i civil.

S'ha dit moltes vegades que el pensament modern s'ha centrat en el subjecte, elaborant una antropologia que converteix

El professor Borghessi (al centre) amb els professors Alviria i Murillo.

S'ha reduït el cristianisme a una doctrina moral, i gran part del cristianisme contemporani parla només un llenguatge moral, però no aconseguir explicar aquesta doctrina de l'home nou que subratlla el Sant Pare.

l'home en centre, una antropologia sense Déu. Hi ha una antropologia cristiana, elaborada, potser, en els Pares de l'Església o en determinats corrents filosòfics, o és només un projecte?

Més que una antropologia cristiana, diria que existeix una antropologia clara, explícita, manifesta, a partir de la revelació cristiana, perquè el cristianisme manifesta la vertadera natura de l'home com a ser creatural. El vertader problema d'avui és que l'antropologia filosòfica s'ha fet més clara i més explícita a partir de la revelació cristiana, i que té validesa també en si mateixa. Hauríem de tractar d'una antropologia religiosa, és a dir, que posi la dimensió religiosa de l'home en el centre de la vida de l'esperit. En aquest sentit, els treballs de Guardini sobre la seva antropologia polar i de Shirivara en la seva obra fonamental *L'home*, són importants per entendre què pot significar l'antropologia filosòfica, vàlida filosòficament en si mateixa perquè descriuen la perspectiva natural, clarament oberta cap a allò sobrenatural.

Avui la fonamentació d'una antropologia filosòfica seria de gran utilitat per comprendre la rellevància del cristianisme per a l'home, de quina manera el cristianisme correspon a l'expectativa de l'home, com a última resposta a les seves exigències, aquella que valora més allò humà; i al mateix temps comprendre el caràcter gratuït d'aquesta resposta, que va més enllà de cada possible pregunta de l'home com a tal. Aquesta dinàmica entre correspondència i excedència ha d'estar present en la relació entre antropologia i revelació.

El vertader problema d'avui és que l'antropologia filosòfica s'ha fet més clara i més explícita a partir de la revelació cristiana, i que té validesa també en si mateixa.